

- CL – Conrad, Joseph. The Lagoon / Tales of Unrest. Eveleigh Nash & Grayson Ltd, London. Pp. 272-297.
- CN – Conrad, Joseph. (1991). The Nigger of the Narcissus / Typhoon and Other Stories. London, David Campbell Publishers Ltd. Pp. 3-152.
- M – Mansfield, Katherine. (2006). The Collected Stories of Katherine Mansfield. With an Introduction by Stephen Arkin. GB, Wordsworth Classics. 664 p.
- WD – Woolf, Virginia. (1993). Mrs. Dalloway. Introduction by Nadia Fusini. London, David Campbell Publishers Ltd. 220 p.
- WS – Woolf, Virginia. (1989). The Complete Shorter Fiction of Virginia Woolf. Second edition. Edited by Susan Dick. A Harvest Book. Harcourt, inc. 348 p.

УДК 811.111'272:502/504

DOI: 10.31652/2786-9083-2023-1-35-51

*Таміла Довгалиук, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри англійської філології  
Вінницького державного педагогічного університету  
імені Михайла Коцюбинського  
ORCID ID: 0000-0003-1489-3930  
[tdovhaliuk@vspu.edu.ua](mailto:tdovhaliuk@vspu.edu.ua)*

*Ганна Подосиннікова, кандидат педагогічних наук, доцент,  
в.о. завідувача кафедри англійської філології та лінгводидактики  
Сумського державного педагогічного університету  
імені А.С. Макаренка  
ORCID 0000-0001-6123-4845  
[hanna.podosynnikova@gmail.com](mailto:hanna.podosynnikova@gmail.com)*

*Альбіна Паламарчук, асистент кафедри англійської філології  
Вінницького державного педагогічного університету  
імені Михайла Коцюбинського  
ORCID ID 0000-0003-1312-5155  
[albinakhomenko46@gmail.com](mailto:albinakhomenko46@gmail.com)*

## **РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ГРОМАДЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» У ХОДІ ПОЗАКЛАСНОЇ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НАД МІЖНАРОДНИМ ПРОЄКТОМ “CLIMATE ACTION PROJECT” В СТАРШИХ КЛАСАХ**

Дослідження присвячене актуальній на сьогоднішній день проблемі реалізації змістової лінії «Громадянська відповідальність» на уроках англійської мови в старшій школі. Метою дослідження є вивчення можливостей та переваг реалізації змістової лінії «Громадянська відповідальність» в межах підготовки старшокласників до участі в міжнародній проєктній діяльності та розробка її практичного втілення. Для теоретичного опрацювання матеріалу були використані такі методи: критичний аналіз психолого-педагогічної літератури та різних точок зору на досліджувану проблему, наукове спостереження, вивчення й узагальнення передового досвіду впровадження міжнародної освітньої проєктної діяльності, якісний та кількісний аналіз змісту діючих підручників з англійської мови для старших класів з метою з'ясування ступеня відображення в них змістової лінії «Громадянська відповідальність». Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано доцільність реалізації інтегрованої змістової лінії «Громадянська відповідальність» в межах підготовки до участі в міжнародному освітньому проєкті виучуваною іноземною (англійською) мовою в старших класах закладів загальної середньої освіти й розроблено план реалізації цієї проєктної діяльності на практиці. У ході наукового дослідження проаналізовано суть змістової лінії «Громадянська відповідальність» як одного з компонентів

діючої програми з іноземних мов, досліджено шляхи реалізації згаданої лінії у ході позакласної діяльності засобами міжнародної проєктної діяльності з використанням дигітальних додатків та платформ. Розглянуто основні характеристики міжнародного проєкту "Climate Action Project", його освітні можливості для формування іншомовної комунікативної компетентності та розвитку громадської свідомості старшокласників. Здійснено якісний та кількісний аналіз змісту діючих підручників з англійської мови з метою з'ясування ступеня відображення в них змістової лінії «Громадянська відповідальність». Розкрито роль дигітальних додатків та платформ Earth project application, E-Portfolio, Word Wall та Instagram у реалізації завдань проєкту "Climate Action Project" та розвитку інформаційно-цифрової компетентності старшокласників. Створено та докладно описано комплекс поліфункціональних завдань для практичної реалізації змістової лінії «Громадянська відповідальність» в межах підготовки старшокласників до участі в міжнародному проєкті «Climate Action Project». Автори роблять висновок про доцільність участі старшокласників у міжнародному проєкті "Climate Action Project" з метою формування у них іншомовної комунікативної, громадянської та інформаційно-цифрової компетентностей, а також таких важливих умінь XXI століття, як: критичне мислення, співпраця в команді, лідерство та соціальна активність.

**Ключові слова:** міжнародний проєктна діяльність, іншомовна комунікативна компетентність, змістова лінія «Громадянська відповідальність», дигітальні додатки, позакласна гурткова робота.

**Tamila Dovhaliuk, Ph.D. (Pedagogy),**  
Associate Professor of the Foreign Languages Department  
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University  
ORCID ID: 0000-0003-1489-3930  
[tdovhaliuk@vspu.edu.ua](mailto:tdovhaliuk@vspu.edu.ua)

**Hanna Podosynnikova, PhD (Pedagogy),**  
Associate Professor, the Acting Head of  
the English Philology and Linguodidactics Chair,  
Sumy Makarenko State Pedagogical University  
ORCID 0000-0001-6123-4845  
[hanna.podosynnikova@gmail.com](mailto:hanna.podosynnikova@gmail.com)

**Albina Palamarchuk, Assistant of the English Philology Department**  
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University  
ORCID ID 0000-0003-1312-5155  
[albinakhomenko46@gmail.com](mailto:albinakhomenko46@gmail.com)

## **IMPLEMENTATION OF THE CONTENT LINE "CIVIC LIABILITY" DURING ENGLISH LANGUAGE EXTRACURRICULAR GROUP WORK ON THE INTERNATIONAL PROJECT "CLIMATE ACTION PROJECT" IN SENIOR CLASSES**

The research is devoted to the currently relevant problem of integrating the content line "Civic Liability" into English lessons in upper secondary school. The purpose of the research is to study the opportunities and advantages of implementing the content line "Civic Liability" in the framework of preparing upper secondary school students for participation in an international educational project and to develop its practical implementation. The following methods were used for the theoretical processing of the material: critical analysis of psychological and pedagogical literature and different points of view on the problem under study, scientific observation, study and generalization of the best practices in the implementation of international educational project activities, qualitative and quantitative analysis of the content of current English language textbooks for senior classes in order to find out the degree of reflection in them of the content line "Civic Liability". The scientific novelty of the work lies in the fact that for the first time the expediency of implementing the integrated content line "Civic Liability" as part of preparation for participation in an international educational project in senior classes of general secondary education institutions has been theoretically substantiated, and a project activity plan has been practically developed. In the course of scientific research, the essence of the content line "Civic Liability" as one of the components of the current National Curriculum for Foreign Languages was analyzed, the ways of implementation of the mentioned line in the course of extracurricular activities by means of international project activities using digital applications and platforms were investigated. The main characteristics of the international project

"Climate Action Project", its educational opportunities for the formation of foreign language communicative competence and the development of civic consciousness of upper secondary school students were considered. A qualitative and quantitative analysis of the content of current English language textbooks was carried out in order to find out the extent to which they reflect the content line "Civic Liability". The role of digital applications and platforms Earth project application, E-Portfolio, Word Wall and Instagram in the implementation of the tasks of the "Climate Action Project" and the development of information and digital competence of upper secondary school students is revealed. A complex of multifunctional tasks was created and described in detail for the practical implementation of the content line "Civic Liability" alongside with the preparation of upper secondary school students for participation in the international project "Climate Action Project". The authors conclude on the expediency of the participation of upper secondary school students in the international project "Climate Action Project" with the aim of forming in them foreign language communicative, civic and informational and digital competences, as well as such essential 21-st century skills as: critical thinking, teamwork, leadership and social activity.

**Key words:** international project activity, foreign language communicative competence, content line "Civic Liability", digital applications, extracurricular group work.

**Актуальність.** Згідно п. 2 статті 3 Закону України «Про освіту», головними функціями школи є: забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству (Закон України «Про освіту», 2017, ст. 3, п. 2 )

**Постановка проблеми.** Положення, викладені в п. 2 статті 3 Закону України «Про освіту» знайшли своє відображення у нових Навчальних програмах з іноземних мов (10-11 кл.), в яких наголошується на тому, що сучасній молодій людині крім вузькопрофесійних умінь та навичок необхідний цілий ряд загальнолюдських якостей, які дозволять їй вільно почуватись у сучасному мінливому світі та стати гідним членом суспільства. Під час навчання в школі згадані уміння та якості можуть бути з успіхом набуті учнями в ході вивчення дисципліни «Англійська мова» завдяки послідовній реалізації інтегрованих змістових ліній, зокрема такої, як «Громадянська відповідальність» (Навчальні програми з іноземних мов, 2017).

**Аналіз досліджень.** Використання методу проєктів у навчанні іноземних мов активно досліджувалось зарубіжними та вітчизняними вченими й методистами в різний період часу. Так, наприкінці 1980-х років, Sinclair B. (1997), D. L. Fried-Booth (1990), S. Haines (1989) почали використовувати проєктну методику з метою навчання іноземних мов. Приблизно у той самий час, вітчизняні педагоги Е. Арванітопуло (2006), О. Тарнапольський (2017) запропонували використання проєктної методики з метою навчання різних видів мовленнєвої діяльності. Г. Подосиннікова та О. Рубан (2016) застосовували проєктну методику для навчання учнів старших класів переглядового читання на

уроках іноземної мови. О. Косович (2021), Ю. Федоренко і Ю. Щербина Ю. (2019) вивчали роль методу проєктів у формуванні іншомовної комунікативної компетентності.

Дослідженням суті та структури поняття «Громадянська відповідальність» глибоко займалась К. Diaz (2017), практичні аспекти формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів розглядали Т. Бакка (2018), О. Боярчук (2018), Н. Герасим (2018), Л. Марголіна (2018), Т. Мелешенко (2018), М. Рафальська (2018). Дослідження О. Фурман (2015) присвячене розкриттю психологічних аспектів формування громадянської відповідальності. Вивченням шляхів реалізації інтегрованих змістових ліній на уроках англійської мови займались Самойлюкевич, Л. О. Забелло, І. А. Глібо, С. В. Деньгаєва, О. А. Зимовець, О. П. Мазко, С. М. Прохорова (2017). Разом з тим, на сьогоднішній день немає достатньої кількості теоретичних досліджень та практичних рекомендацій щодо способів реалізації саме змістової лінії «Громадянська відповідальність» під час вивчення предмету «Англійська мова», зокрема в контексті виконання проєктної діяльності по її розвитку виучуваною іноземною мовою, що й зумовило вибір теми дослідження.

**Мета дослідження.** Метою дослідження є вивчення можливостей та переваг реалізації змістової лінії «Громадянська відповідальність» в межах підготовки старшокласників до участі в міжнародній проєктній діяльності та розробка її практичного втілення. Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні завдання: 1) уточнити зміст поняття та структуру змістової лінії «Громадянська відповідальність»; 2) описати міжнародний проєкт “Climate Action Project” і обґрунтувати доцільність його використання як ефективного засобу реалізації змістової лінії «Громадянська відповідальність» та формування англійської комунікативної компетентності; 3) вивчити зміст чинних підручників з англійської мови для старшої школи на наявність в них вправ та матеріалів на формування вмінь зазначеної інтегрованої змістової лінії та англійської комунікативної компетентності; 4) розкрити роль дигітальних додатків та платформ у реалізації завдань проєкту та розвитку інформаційно-цифрової компетентності; 5) розробити план роботи та комплекс завдань для реалізації міжнародної проєктної діяльності з метою комплексного розвитку змістової лінії «Громадянська відповідальність» та англійської комунікативної компетентності у старших класах.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сучасній молодій людині крім вузькопрофесійних умінь та навичок необхідний цілий ряд загальнолюдських якостей, які дозволять їй впевнено почуватись у сучасному мінливому світі та стати активним членом суспільства. Під час навчання в школі згадані уміння та якості можуть бути з успіхом набуті учнями в ході вивчення дисципліни «Англійська мова» завдяки послідовній реалізації інтегрованих змістових ліній,

передбачених Навчальною програмою (Навчальні програми з іноземних мов, 2017).

Чотири змістові лінії наскрізно проходять майже через усі теми з англійської мови, завдяки чому відбувається поступове формування ключових компетентностей з предмета та суспільнозначливих якостей.

Навчальні програми з іноземних мов для учнів 10-11 класів розглядають поняття «змістова лінія» у якості надпредметної теми, яка є суспільно важливою, оскільки сприяє формуванню необхідних умінь для життя в колективі та суспільстві загалом (Навчальні програми з іноземних мов, 2017, с. 7). О. М. Любченко підкреслює, що реалізація змістових ліній уможливорює міжпредметні зв'язки, поєднання ключових та міжпредметних компетентностей (Любченко, 2018, с. 3). Таким чином, створюються умови для поступового розвитку компетентностей учнів.

Погляди дослідників на поняття «громадянська відповідальність» різняться у зв'язку з тим, що вони розрізняють різні складові даного поняття. Вслід за К. Діаз у складі громадянської відповідальності ми виділяємо наступні складові: когнітивний, соціально-емоційний та поведінковий. *Когнітивна складова* передбачає отримання знань про глобальні і державні події, здатність їх зрозуміти та критично аналізувати. *Соціально-емоційна складова* характеризується повагою до культурного розмаїття, здатністю до емпатії та взаємодопомоги. Під *поведінковим компонентом* мають на увазі активну громадянську позицію та здатність нести відповідальність за власні вчинки (Díaz, 2017, с. 158). Отже, поєднання цих трьох елементів є основою для формування громадянської відповідальності учнів. З названими складовими перегукуються наступні риси відповідального громадянина – це людина, яка виконує в суспільстві певну роль, поважає і цінує відмінності, усвідомлює, як влаштований світ, відстоює справедливість, здатна співпрацювати з іншими задля покращення життя та несе відповідальність за власні вчинки, спроможна висловлювати власну думку та характеризується особистісною автономністю. Безумовно, здатність до автономності є ключовим умінням для життя в суспільстві, оскільки це передбачає самостійне прийняття рішень, здатність працювати самостійно та самовдосконалюватись.

У межах даного дослідження ми розглянемо можливості реалізації змістової лінії «Громадянська відповідальність» у ході позакласної гурткової роботи в старших класах з метою підготовки до участі у міжнародному проєкті «Climate Action Project». Проєктна діяльність матиме на меті також формування комунікативної компетентності в англійській мові. При цьому ми розглядатимемо поняття «Громадянська відповідальність» як гіперонім (*umbrella term*), який окрім згаданих вище умінь та рис громадянина включає також характеристики, зазначені у змістовій лінії «Екологічна безпека та сталий

розвиток»: розуміння ознак, причин та наслідків кліматичних змін; усвідомлення власної відповідальності за збереження довкілля, спільний пошук рішень екологічних проблем регіону, в якому проживають школярі.

На думку дослідників заняття з англійської мови (у нашому випадку – гурткова робота) є найбільш сприятливим середовищем для розвитку громадянської відповідальності учнів, у зв'язку зі своїм міжкультурним характером, політематичністю та різними режимами взаємодії учасників. Завдяки використанню автентичних текстів, відео та аудіоматеріалів відбувається не лише ознайомлення учнів з глобальними подіями і поняттями, але й формується їх розуміння причинно-наслідкових зв'язків, усвідомлення власної ролі в суспільстві. А участь учнів в проєктній діяльності сприяє розвитку умінь співпрацювати у команді, аналізувати явища та події, обговорювати та виробляти оптимальний алгоритм дій задля вирішення проблем у суспільстві (Díaz, 2017).

Цілком зрозуміло, що значний вплив на реалізацію змістової лінії «Громадянська відповідальність» на уроках англійської мови матиме зміст підручника з англійської мови, а саме вправи, які сприяють засвоєнню відповідних тем. Дуже важливо, щоб вправи виконували одночасно дві функції: формування умінь з зазначеної інтегрованої змістової лінії та англійської комунікативної компетентності. У зв'язку з цим було проаналізовано зміст підручників з англійської мови для учнів 10 класів: підручники В. Буренко «Англійська мова» (Буренко, 2018), О. Карп'юк «English» (Карп'юк, 2018) та Л. Калініної «English» (Калініна, 2018), щоб визначити, якою мірою завдання цих підручників спроможні забезпечити реалізацію змістової лінії «Громадянська відповідальність».

У відсотках співвідношення між кількістю вправ на реалізацію змістової лінії «Громадянська відповідальність» (перше числове значення) в аналізованих чинних підручниках для 10 класів та рештою вправ у них (друге числове значення) може бути представлена наступним чином: підручник В. Буренко «Англійська мова» – 12% : 88 %; підручник Л. Калініної «English» – 10 % : 90%; підручник О. Карп'юк «English» – 8% : 92 %. Як бачимо, кількісні характеристики завдань підручників англійської мови свідчать про необхідність пошуку додаткових навчальних засобів для реалізації змістової лінії «Громадянська відповідальність» (Хоменко, 2021).

Метод проєктів, як один із засобів навчання іноземної мови, використовується з початку 1980-х років. Застосування проєктної методики має низку переваг: реалізація особистісно-орієнтованого підходу та диференціація навчання, підвищення творчої самостійності та активності учнів шляхом розв'язання проєктних завдань, організація командної роботи та розвиток дослідницьких навичок (Косович, 2021, с.76-78). Одним із сучасних проєктів, який має на меті

виховання відповідальних громадян з глибоким розумінням світу, в якому вони живуть і готові діяти, щоб зробити планету кращою, можна вважати “Climate Action Project” (Timmers, Williams, Larsen-Daw, 2020).

“Climate Action project” – це міжнародний проєкт, в якому беруть участь понад 2,5 мільйони студентів та школярів з 135 країн. Уряди 15 країн підтримують даний проєкт, оскільки він орієнтований на учнів і спрямований на зміну світогляду і поведінки учасників завдяки їх усвідомленню сучасних екологічних загроз, з якими стикається людство. Проєкт був створений внаслідок співпраці Всесвітнього фонду дикої природи, Національного управління з аеронавтики і дослідження космічного простору (NASA); схвалений британським антропологом і викладачем університету Джейн Гудолл, ірландським політиком Майклом Гігнісом, виконавчим директором міжнародної природоохоронної організації Greenpeace Кумі Найду та іншими науковцями і громадськими діячами. Хід проєкту “Climate Action Project” висвітлюється ЗМІ (BBC, CNN і National Geographic) 45-ти країн світу (Timmers, Williams, Larsen-Daw, 2020).

Розглянемо основні характеристики проєкту. “Climate Action Project” є *груповим* проєктом, оскільки учні працюють в команді з метою розв’язання проблемних завдань. За видом діяльності – це *дослідницький* проєкт тому, що учасники аналізують дані з метою висвітлення причин і наслідків змін клімату і пропонують можливі шляхи подолання проблем. За часом виконання – це *короткостроковий проєкт*, оскільки він триває шість тижнів. Характер координації проєкту прихований, оскільки вчитель також стає учасником, в той час, як учні мають можливість проявити самостійність у вирішенні завдань. Відповідно до методу отримання інформації, проєкт функціонує у двох формах: словесній та збору і обробки статистичних даних. Це зумовлено тим, що учні можуть проводити опитування, бесіди чи аналізувати зміст статті з метою отримання інформації. Відповідно до предметно-змістовної цілі даний проєкт є *міжпредметним*, оскільки реалізується в позаурочний час і залучає фахівців з різних сфер та організацій (Проблеми сучасного підручника, 2016, с. 76-89).

Міжнародний проєкт пропонує унікальну можливість для вчителів та учнів з різних частин світу взаємодіяти і обмінюватися своїми знахідками. З метою змістового проведення проєкту, вчителі отримують навчальний план, який розрахований на шість тижнів. Протягом кожного тижня, учням слід виконати певні завдання, які наближають їх на крок ближче до досягнення цілей проєкту. Вчителі можуть адаптувати навчальні матеріали, які пропонують розробники, варіювати їх та доповнювати. Взаємодію учасників, які є представниками різних країн, забезпечено шляхом створення WhatsApp груп. Передбачено п’ять англомовних груп та вісім груп для спілкування іспанською, португальською, французькою, українською та іншими мовами. Учасники мають можливість обрати будь-яку групу. Наприкінці кожного тижня групи додають на офіційний сайт проєкту відео, які презентують результати групової взаємодії. Таким чином, всі можуть переглянути результати роботи учасників.

Кожний тиждень реалізації проєкту присвячений певній темі, пов'язаній з кліматичними змінами. Перший тиждень спрямований на визначення причин зміни клімат. Другий тиждень присвячений визначенню наслідків зміни клімату на місцевому рівні. Третій тиждень продовжує попередню тему, але учні аналізують наслідки кліматичних змін на глобальному рівні. Працюючи в малих групах або індивідуально, учні обирають певну країну та визначають проблеми, з якими стикається ця країна. Четвертий тиждень проєкту спрямований на пошук шляхів вирішення проблем, пов'язаних з кліматичними змінами. Після аналізу даних, учні складають перелік дій, які вони можуть робити особисто і напрямки роботи для організацій чи уряду з метою зменшення негативного впливу на клімат. Наступний крок – розміщення пропозицій в послідовності від найбільш до найменш значних позитивних змін. Також учні можуть створити дерево рішень і визначити переваги й недоліки пропозицій для подолання екологічних проблем. П'ятий та шостий тижні реалізації проєкту тісно взаємопов'язані між собою, оскільки, учні переглядають попередньо опрацьовану інформацію та свої знахідки, обираючи ту проблему, яку хотіли б вирішити і намагаються побудувати план розв'язання певного питання. На цьому етапі учасники отримують зворотній зв'язок від однокласників та вчителів у вигляді відеозустрічі чи телефонного дзвінка. Шостий тиждень передбачає втілення створених планів дій та поширення ідей за допомогою відео, буклетів та кампаній. Втілення нестандартних ідей учнів, як результат участі в міжнародному проєкті, позитивно впливає на навколишнє середовище (Climate Action Project, 2020).

З метою змістового залучення учнів до участі в проєкті “Climate Action Project” і відстеження їх активної роботи та знахідок рекомендовано використовувати наступні додатки та платформи: Earth project application, E-Portfolio, Word Wall та Instagram.

*Earth project application* – це додаток, створений організаторами проєкту “Climate Action Project” з метою заохочення учнів здійснювати невеликі вчинки, які позитивно впливають на навколишнє середовище. Перевагою цього додатка є те, що можна одразу побачити, як ці дії впливають на навколишнє середовище і наскільки вдалося зменшити концентрацію вуглекислого газу чи кількість пластика.

*E-Portfolio* допомагає збирати знахідки та ідеї учнів на одній платформі, що сприяє структуруванню та логічному розміщенню даних. Завдяки функції створення сторінок кожна тема буде висвітлена і вміщуватиме результати роботи учнів і їх ідеї.

*Instagram* є універсальним додатком, який можна використовувати як для спілкування, так і для навчання. Варто звернути увагу на можливість проведення прямих ефірів з іншими учнями та їх запис. Крім того, учні зможуть колективно створювати дописи на теми проєкту і публікувати в стрічці. Таким чином, учні не лише удосконалюють уміння письмового спілкування англійською мовою, а й зможуть поділитися з своїми підписниками інформацією про проблеми



кліматичних змін і допоможуть усвідомити важливість боротьби з ними. Також учні часто працюватимуть з додатком *Word Wall*. За допомогою згаданого додатка можна обрати певне завдання чи проблему випадково. Такий метод викликає інтерес і сприяє відкритому розподілу завдань між учнями.

З метою підготовки учнів до участі в міжнародному проєкті “Climate Action Project” нами був розроблений план роботи та комплекс завдань, який має поліфункціональний характер та багатокомпонентну мету, оскільки він містить завдання, які покликані сприяти не лише розвитку комунікативної компетентності в англійській мові, а також громадянської компетентності й інших важливих умінь XXI століття (критичного мислення, співпраці в команді, соціальної активності та інформаційно-цифрової компетентності). Розроблені завдання орієнтовані на учнів 10-11 класів, з рівнем володіння англійською мовою (B1). В межах даного дослідження планується підготовка учнів до участі в проєкті, що триватиме чотири тижні і відбуватиметься в ході дистанційної позакласної гурткової роботи в онлайн режимі. Кожен тиждень має уніфіковану структуру та етапи роботи: “Pause and Notice”, “Explore Possibilities”, “Design with Optimism”, “Collective Action”, а також засоби навчання (актуальні онлайн додатки) та навчальні матеріали (інформаційні джерела з відповідних інтернет-сайтів). Всі завдання комплексу є комунікативно-орієнтованими, мають чітко описану двокомпонентну мету – складова а): «комунікативна компетентність», складова б): «Громадянська відповідальність», тип, режим взаємодії та інструкцію. Разом з тим, кожен тиждень присвячений новій темі, має нові завдання по проєктній роботі, змістове наповнення та очікувані результати роботи.

*Цілі проєктної роботи:* 1) ввести учнів у тему проєкту та ознайомити їх з планом роботи на 4 тижні; 2) забезпечити учнів інформацією та матеріалами, необхідними для реалізації практичної мети навчання англійської мови та виконання безпосередньо завдань проєкту; 3) ознайомити учнів із спеціальною термінологією за темою проєкту; 4) сформувані в учнів базові знання про сучасні кліматичні зміни, приклади кліматичних змін та причини, що впливають на них (1-й тиждень); сформувані знання про сучасні наслідки кліматичних змін на глобальному та місцевому рівнях, ознайомити з прикладами наслідків зміни клімату (2-й тиждень); ознайомити учнів з шляхами боротьби з кліматичними проблемами як на індивідуальному рівні, так і колективно (3-й тиждень); спонукати учнів до дій, спрямованих на захист навколишнього середовища (4-й тиждень); 5) розвинути в учнів вміння читання, аудіювання, говоріння та письма у комплексі з базовими навичками громадянської відповідальності та інформаційно-комунікативної компетентності в ході вирішення завдань проєкту. *Очікувані результати проєктної роботи:* 1) учні оволодіють необхідними знаннями про кліматичні зміни та їх наслідки й будуть усвідомлювати фактори, що впливають на них; усвідомлять важливість індивідуальних та колективних дій для захисту навколишнього середовища й спробують на власному досвіді дії, запропоновані в “Earth project app.”; будуть здатні пропонувати ідеї реалізації дій

для подолання кліматичних проблем; 2) оволодіють спеціальною лексикою з теми на рецептивному та репродуктивному рівнях; 3) будуть здатні сприймати, розуміти, аналізувати, оцінювати та інтерпретувати інформацію під час виконання завдань на читання, говоріння та активне слухання; 4) розвинути базові навички громадянської відповідальності (когнітивний, соціально-емоційний та поведінковий компоненти), інформаційно-комунікативної компетентності, критичного мислення та командної роботи.

*Рівень володіння мовою – B1*

*Час роботи на кожен тиждень – 3 години*

*Навчальні матеріали:* статті про причини і проблеми кліматичних змін з офіційного сайту NASA, перелік надійних експертів, ілюстративний матеріал з прикладами кліматичних проблем, словник спеціальних термінів

*Засоби навчання:* Word Wall, e-portfolio, PowerPoint Presentation

*Етап ознайомлення учнів з темою та завданнями проєкту:* T.: Hello, Friends! Welcome on board the “Climate Action Project” which is held on international level throughout the world. It’s a great opportunity to feel part of the big family of like-minded people and a global citizen. This journey will take us full four weeks of getting to know and learning how to save the nature and change the world for the better.

Here’s our work plan for the coming four weeks:

**Таблиця 1. План проєктної роботи по тижням**

| Week   | Topic                     | Outcome                                           |
|--------|---------------------------|---------------------------------------------------|
| Week 1 | Causes of Climate Change  | The Ultimate List of Causes of Climate Change     |
| Week 2 | Effects of Climate Change | Consequences of Climate Change Effects            |
| Week 3 | Solutions                 | The Ultimate List of Solutions for Climate Change |
| Week 4 | Actions                   | The Ultimate Bank of Actions                      |

Далі пропонуємо для ознайомлення демонстраційний фрагмент комплексу вправ, що виконуються під час фінального, в нашому випадку, 4 тижня проєкту.

#### *Тиждень 4*

##### *Тема 4: “Actions”*

*Навчальні матеріали:* тексти про заходи для збереження навколишнього середовища

*Засоби навчання:* E-portfolio, the Earth project app., Word Wall, Instagram

*Етап проєктної роботи 1. “Pause and Notice”*

*Введення в тему роботи:*

T: Friends, are you familiar with the term “plastic footprint”? (*Suggested answer: “how much plastic you contribute to the world's plastic waste”*)

Have you ever tried to measure the amount of plastic that you use?

Let's take action and reduce the plastic usage in our life. Go to your Earth project application and open the section “Track your avoided plastic”. Follow the instructions of the section for a week and check how that affects your plastic footprint.

*Мета:* актуалізувати фонові знання учнів, налаштувати учнів на роботу по темі поточного тижня

### Завдання 1

*Мета:* а) складова «комунікативна компетентність»: активізація словникового запасу учнів, розвиток умінь переглядового читання, розвиток вмінь говоріння; б) складова «громадянська відповідальність» (поведінковий компонент): актуалізація знань учнів про причини, наслідки і шляхи розв'язання кліматичних проблем

*Тип:* комунікативний, рецептивно-репродуктивний

*Режим взаємодії:* групова робота

*Інструкція:* Step 1. Get into groups of three people. Use app. Word Wall to choose randomly the information from the sections of E-portfolio.

Step 2. Revise the information in one of the sections of E-portfolio assigned by means of the app. Word Wall. Pay attention to the causes, effects and solutions at the local level. Step 3. Share the revised material in your small groups, express your personal attitude to the situation.

*Етап проектної роботи 2. “Explore Possibilities”*

### Завдання 2.

*Мета:* а) складова «комунікативна компетентність»: комплексний розвиток умінь читання (ознайомлювального) та говоріння (повідомлення інформації); б) складова «громадянська відповідальність» (поведінковий компонент): ознайомлення з заходами, які реалізують учасники проекту з метою захисту навколишнього середовища у світі.

*Тип:* комунікативний, рецептивно-продуктивний

*Режим взаємодії:* група учнів ↔ клас

*Інструкція:*

Step 1. Get into 6 groups according to the number of actions in the countries you are going to study. Use the app. Word Wall to get the country name.

Step 2. Study the actions the participants take in the countries assigned by means of the app. Word Wall.

*Malawi:* Tree planting. *Canada:* 3D printing to restore coral reefs  
*Ireland:* Green dot movement. *Nigeria:* Biomass plant. *Indonesia:* Ecobricks.

*Belgium:* Inviting parents to classroom

Step 3. Share the information with the whole class.

*Етап проектної роботи 3. "Design with Optimism"*

### Завдання 3

*Мета:* а) складова «комунікативна компетентність»: комплексний розвиток умінь читання (ознайомлювального), говоріння (повідомлення інформації) та письма (написання нотаток); б) складова «громадянська відповідальність» (поведінковий компонент): презентація ідей для збереження навколишнього середовища

*Тип:* комунікативний, продуктивний

*Режим взаємодії:* група учнів ↔ клас

*Інструкція:*

Step 1. Let's think of the actions we can take to protect the environment. Get into four groups. First, brainstorm ideas we can put into action in our classroom or at home. For example, we can change the bulbs in our classroom or at home for the energy-efficient ones, as they give more light and use less electricity and energy. Step 2. In order to have the most complete list ever, visit the site [Projects of week 6](#). Study what participants from different countries offer and expand on your list of actions. Step 3. Share your lists of actions with the whole class in our Instagram climate chat room. Leave your feedback on the other teams' lists. Finally, attach the lists to the E-Portfolio Week 4 to create the ultimate bank of actions.

*Етап проектної роботи 4. "Collective Action"*

### Завдання 4

*Мета:* а) складова «комунікативна компетентність»: комплексний розвиток умінь говоріння (висловлення аргументованої думки) та умінь письма (оформлення флаєра з пропозиціями);

б) складова «громадянська відповідальність» (поведінковий компонент): узагальнення та систематизація матеріалу про заходи по боротьбі з кліматичними змінами.

*Тип:* комунікативний, продуктивний

*Режим взаємодії:* групова робота

*Інструкція:* Now that projects are complete, it's time to share your full knowledge and ideas with the local community. In your groups agree on the content and create a printed flyer. Logically organize pictures and suggestions of climate change actions

people can take on a daily basis. Display your printed flyers in the school hall/on the school site.

### **Висновки і перспективи подальших розвідок.**

У презентованому дослідженні поняття «Громадянська відповідальність» розглядається як гіперонім (umbrella term), який окрім умінь та рис громадянина, а саме – людини, яка виконує в суспільстві певну роль, поважає і цінує відмінності, усвідомлює, як влаштований світ, відстоює справедливість, здатна співпрацювати з іншими задля покращення життя та несе відповідальність за власні вчинки, спроможна висловлювати власну думку та характеризується особистісною автономністю, включає також характеристики, зазначені у змістовій лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток»: розуміння ознак, причин та наслідків кліматичних змін; усвідомлення власної відповідальності за збереження довкілля, спільний пошук рішень екологічних проблем регіону, в якому проживають школярі.

Вслід за К. Діаз, у складі громадянської відповідальності ми виділяємо наступні складові: когнітивний, соціально-емоційний та поведінковий. *Когнітивна складова* передбачає отримання знань про глобальні і державні події, здатність їх зрозуміти та критично аналізувати. *Соціально-емоційна складова* характеризується повагою до культурного розмаїття, здатністю до емпатії та взаємодопомоги. Під *поведінковим компонентом* розуміють активну громадянську позицію та здатність нести відповідальність за власні вчинки. Отже, поєднання цих трьох елементів є основою для формування громадянської відповідальності учнів.

Підготовка до участі в міжнародному проєкті “Climate Action Project” (у нашому випадку – в межах дистанційної позакласної гурткової роботи) може виступати важливою передумовою для розвитку громадянської відповідальності учнів, у зв’язку зі своїм міжкультурним характером, політематичністю та різними формами й режимами взаємодії учасників. Завдяки використанню автентичних текстів, відео та аудіоматеріалів одночасно відбувається формування іншомовної комунікативної компетентності та ознайомлення учнів з глобальними подіями і поняттями, формується їх розуміння причинно-наслідкових зв’язків, усвідомлення власної ролі в суспільстві.

Запропоновані у роботі дигітальні додатки та платформи (Earth project app., Word Wall, E-Portfolio та Instagram) є ефективними засобами реалізації завдань проєкту, оскільки вони є найбільш оптимальними для використання в умовах дистанційної позакласної гурткової роботи в онлайн режимі та сприяють розвитку інформаційно-цифрової компетентності старшокласників.

На думку авторів розроблений комплекс завдань, який має поліфункціональний характер та багатокомпонентну мету, сприятиме не лише розвитку комунікативної компетентності в англійській мові, а також громадянської компетентності старшокласників й таких важливих умінь XXI століття, як:

критичне мислення, співпраця в команді, соціальна активність та інформаційно-цифрова компетентність.

Подальші перспективи дослідження полягають у практичній реалізації розробленого плану проєктної роботи та комплексу вправ з інтегрованого розвитку змістової лінії «Громадянська відповідальність» та іншомовної комунікативної компетентності старшокласників, аналізу отриманих результатів, а також вивчення впливу запропонованих форм та змісту роботи на розвиток внутрішньої позитивної мотивації учнів до навчання та навичок автономного навчання.

### Список використаних джерел

1. Бакка Т. Марголіна Л. Мелещенко Т. Громадянська освіта: підручник для 10 класу (інтегрований курс, рівень стандарту). Оріон, 2018.
2. Буренко В. Англійська мова (10-й рік навч., рівень стандарту): підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти. Харків : Ранок, 2018. 208 с.
3. Закон України «Про освіту»: URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2232/> (дата звернення: 29.09.2023).
4. Калініна Л. В. Англійська мова: (10-й рік навчання, профільний рівень): підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза, 2018. 240 с.
5. Карп'юк О. Д. Англійська мова (10-й рік навчання) (English (the 10th year of studies)): підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. Тернопіль: Астон, 2018. 256 с.
6. Косович О. В. Проектна діяльність як одна з форм інноваційних методичних технологій навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Серія: Педагогіка, соц. робота., № 22. С. 76–78.
7. Любченко О.М. Наскрізні лінії в освіті та їх реалізація на уроках англійської мови. *Англійська мова і література*. 2018. № 24. С. 2–7.
8. Методичний експрес: Інтегровані змістові лінії та шляхи їх реалізації на уроках англійської мови: Навчально-методичний посібник для студентів загальноосвітніх навчальних закладів / за ред. О. О. Євенок. Житомир, 2017. 106 с.
9. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов, 10 – 11 класи: затв. наказом Міністерства освіти і науки України № 1407 від 23.10.2017 р. 2017. 72с. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58921/> ( дата звернення 29.09.2023).
10. Подосиннікова Г. Рубан О. Навчання переглядового читання з використанням методу проєктів на матеріалі англійської преси у 10 класі школи з поглибленим вивченням іноземних мов. *Журнал Іноземні мови*. 2016. № 3. С. 3–10.
11. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / за ред. О.М. Топузова. Київ: Педагогічна думка, 2016. № 17. С. 76-89.

12. Рафальська М. Боярчук О. Герасим Н. Формування громадянської та соціальної компетентностей на уроках історії. *Історія та правознавство: Науково-методичний журнал*. 2018. № 3. С. 16–19.
13. Федоренко Ю. Щербина Ю. Використання методу проєктів у формуванні іншомовної комунікативної компетентності на прикладі роботи навчальної програми ETWINNING. URL: [http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part\\_3/32.pdf](http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_3/32.pdf)
14. Фурман О. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження. *Психологія і суспільство*. Тернопіль, 2015. №1. С. 65-91.
15. Хоменко А. Реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» у підручниках з англійської мови. *Всеукраїнська науково-практична конференція. Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі. Метеріали конференції*. 2021. С. 341-344.
16. Diaz C. Citizenship Education and the EFL Standards: A Critical Reflection. *Profile*. Colombia, 2017. Vol. 19, No 1. P. 155-168.
17. Fried-Booth D.L. Project Work. Oxford University Press, 2002. 127 p.
18. Haines S. Projects for the ELT Classroom. Addison Wesley Publishing Company, 1991. 108 p.
19. Sinclair B. Learner Autonomy: the cross-cultural question. *IATEFL Newsletter*. 1997. No. 139. P. 12–13.
20. Timmers K., Williams J., Larsen-Daw M., Mallon S. Foundational Climate Change curriculum for educators. Florida, the USA, 2020. 50 p.

## References

1. Bakka, T. (2018). Margholina L. Meleshhenko T. Ghromadjansjka osvita: pidruchnyk dlja 10 klasu (integhrovanyj kurs, rivenj standartu), Orion.[in Ukrainian].
2. Burenko, V. (2018). Anghlijsjka mova (10-j rik navch., rivenj standartu): pidruchnyk dlja 10-gho klasu zakladiv zaghaljnoji serednjoji osvity, Kharkiv : Ranok, 208. [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrajiny «Pro osvitu»: URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2232/> (data zvernennja: 29.09.2023). [in Ukrainian].
4. Kalinina, L. V. (2018). Anghlijsjka mova: (10-j rik navchannja, profiljnyj rivenj): pidruchnyk dlja 10-gho klasu zakladiv zaghaljnoji serednjoji osvity, Kyjiv: Gheneza, 240. [in Ukrainian].
5. Karp'juk, O. D. (2018). Anghlijsjka mova (10-j rik navchannja) (English (the 10th year of studies)): pidruchnyk dlja 10-gho klasu zakladiv zaghaljnoji serednjoji osvity. Rivenj standartu. Ternopilj: Aston, 256. [in Ukrainian].
6. Kosovych, O. V. (2021). Proektna dijalnistj jak odna z form innovacijnykh metodychnykh tekhnologij navchannja. *Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu, Serija: Pedagoghika, soc. robota.*, 22, 76–78. [in Ukrainian].
7. Ljubchenko, O.M. (2018). Naskrizni liniji v osviti ta jikh realizacija na urokakh anghlijskoji movy. *Anghlijsjka mova i literatura*, 24, 2–7. [in Ukrainian].
8. Metodychnyj ekspres (2017): Integhrovani zmistovi liniji ta shljakhy jikh realizaciji na urokakh anghlijskoji movy: Navchaljno-metodychnyj posibnyk dlja studentiv

zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / za red. O. O. Jevenok. Zhytomyr, 106. [in Ukrainian].

9. Navchaljni prohramy z inozemnykh mov dlja zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladiv i specializovanykh shkil iz pohlyblyenym vyvchennjam inozemnykh mov, 10 – 11 klasy: zatv. nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy # 1407 vid 23.10.2017, 2017, 72. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58921/> ( data zvernennja 29.09.2023). [in Ukrainian].

10. Podosynnikova, Gh., Ruban, O. (2016). Navchannja perehlyadovogho chytannja z vykorystannjam metodu proektiv na materialy anghlomovnoji presy u 10 klasi shkoly z pohlyblyenym vyvchennjam inozemnykh mov. *Zhurnal Inozemni movy*, 3, 3–10. [in Ukrainian].

11. Problemy suchasnogho pidruchnyka: zb. nauk. Pracj. (2016). / za red. O.M. Topuzova. Kyjiv: Pedagoghichna dumka, 17, 76-89. [in Ukrainian].

12. Rafaljsjka, M., Bojarchuk, O., Gherasym, N. (2018). Formuvannja ghromadjanskoji ta socialnoji kompetentnostej na urokakh istoriji. Istorija ta pravoznavstvo: *Naukovo-metodychnyj zhurnal*, 3. S. 16–19. [in Ukrainian].

13. Fedorenko, Ju., Shherbyna, Ju. (2019). Vykorystannja metodu projektiv u formuvanni inshomovnoji komunikativnoji kompetentnosti na prykladi roboty navchalnoji prohramy ETWINNING. URL:[http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part\\_3/32.pdf](http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_3/32.pdf) [in Ukrainian].

14. Furman, O. (2015). Ghromadjansjka vidpovidalnistj osobystosti jak predmet psykologhichnogho doslidzhennja. *Psykologhija i suspiljstvo*. Ternopilj, 1, 65-91. [in Ukrainian].

15. Khomenko, A. (2021). Realizacija zmistovoji liniji «Ghromadjansjka vidpovidalnistj» u pidruchnykakh z anghlijskoji movy. *Vseukrajinsjka naukovo-praktychna konferencija. Aktualni problemy filologhiji ta metodyky vykladannja inozemnykh mov u suchasnomu muljtylinghvaljnomu prostrori. Meterialy konferenciji*, 341-344. [in Ukrainian].

16. Diaz, C. (2017). Citizenship Education and the EFL Standards: A Critical Reflection. *Profile*. Colombia, 19 (1), 155-168.

17. Fried-Booth, D.L. (2002). *Project Work*. Oxford University Press, 127.

18. Haines, S. (1991). *Projects for the ELT Classroom*. Addison Wesley Publishing Company, 108.

19. Sinclair, B. ( 1997) *Learner Autonomy: the cross-cultural question*. IATEFL Newsletter, 139, 12–13.

20. Timmers, K., Williams, J., Larsen-Daw, M. (2020). *Foundational Climate Change curriculum for educators*. Florida, the USA, 50 .

**УДК 81‘25=111=161.2:821.111(73)‘06-31**

**DOI: 10.31652/2786-9083-2023-1-51-65**

**Марина Камінська**

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри міжкультурної комунікації, світової літератури та перекладу  
Вінницького державного педагогічного університету і